

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Βενέδικτος Σπινύζας.

Ἡ Ὀλλανδία ἔτυχεν εὐγενεστάτης ἀποστολῆς ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Μεταρρυθμίσεως. Οὐδεμία ἄλλη χώρα παρέσχε κρείσσονας αὐτῆς ὑπηρεσίας εἰς τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως. Τὸ ἠθικὸν κράτος τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων μαρτυρεῖ αὐτῇ ἡ χώρα, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἐν τῇ ὑδρογείῳ σφαίρᾳ παριστάσα τὸν ὀριαμβὸν τοῦ ἠθικοῦ ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Ἡ ἰσχὺς αὕτη ἐκδηλοῦται ἐπίσης καὶ ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τῆς Ὀλλανδίας. Αὕτη ὑπερήσπισε μετὰ θαυμαστῆς ἐπιμονῆς τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, οὐ μόνον ἐξασφάλισα τὰ δίκαια τῶν κατοίκων τῆς, ἀλλὰ καὶ παρασχούσα ἐλευθέρας σκέψεως καὶ ζωῆς ἄσυλον εἰς τὰ ἰσχυρὰ τῶν πνευμάτων τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, προασπίσασα αὐτὰ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ τῆς μισαλλοδοξίας, ἣτις ἐλυμαίνετο τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινωνίαν.

Ἐνταῦθα ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον τὸ φιλοσοφικὸν πρόγραμμα τοῦ νεωτέρου κόσμου, ὁ περὶ *Μεθόδου Λόγου* τοῦ Καρτεσιῶν καὶ μόνος δ' ὁ τίτλος οὗτος ἀρκεῖ νὰ παράσχη ἀγῆρω τῇ Ὀλλανδίᾳ δόξαν. Ἄλλ' ἐπίσης καὶ ἄλλη ἐξοχότης τῆς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης, ἐκεῖνος, ὃν ὁ Ἐγγελοῦ ἀπεκάλεσε κορυφὴν τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ἐγαλουχήθη καὶ ἐτρέφη ἐν Ὀλλανδίᾳ. Ἄν ὁ ἄγγλος Λώκιος ἀπετύπωσεν ἐν τῇ θεωρίᾳ τὸ πολίτευμα τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ὁ ὀλλανδὸς ἰουδαῖος Σπινύζας ἔπραξέ τι παραπλήσιον, ὑποστὰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς θετῆς πατρίδος. Κοσμοπολίτης ὡς Ἰουδαῖος, πανθειστής ὡς φιλόσοφος, ἐπέθηκεν εἰς τὴν θεωρίαν αὐτοῦ τὴν σφραγιδα εὐρυτέρου πνεύματος· τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἀριδῆλως ἐν ταῖς περὶ Δικαίου καὶ Πολιτείας μελέταις αὐτοῦ (1).

(1) Tractatus theologico — politicus — Ethik — Tractatus politicus.

Ἐν ταῖς πρώταις ἡμέραις τοῦ βίου ὁ ἄνθρωπος διατελεῖ ἐν φυσικῇ καταστάσει, ἐν ἣ οὐδ' ἀγαθὸν ὑφίσταται, οὐδὲ κακόν, οὐδὲ δίκαιον, οὐδ' ἀδίκον· οὐδεμία δὲ λειτουργεῖ ἀνεγνωρισμένη ἀρχή, ἐκάστου περὶ τοῦ ἰδίου μόνον μεριμνῶντος συμφέροντος καὶ ἑαυτῷ μόνον ὑπακούοντος. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ἐπίσης οὐδὲν ἀμάρτημα δύναται νὰ νοηθῆ, ὅπως ἐν τῇ πολιτικῇ καταστάσει, ἐν ἣ κατὰ πρῶτον ἀποφασίζεται ὁμοφώνως τί τὸ ἀγαθὸν καὶ τί τὸ κακόν, ἕκαστος δ' ὀφείλει ὑπακοὴν τῇ Πολιτείᾳ.

Ἐν τῇ τάξει καὶ τῇ ἀρμονίᾳ τῆς φύσεως, τῇ ἐκδηλώσει ταύτῃ τῆς θείας δυνάμεως, φυσικὸν δίκαιον εἶνε οἱ φυσικοὶ νόμοι, καθ' οὓς τὰ πάντα τελοῦνται, τουτέστιν αὐτῇ τῆς φύσεως ἡ δύναμις· πᾶν δὲ τὸ ὑφ' ἐκάστου ἀνθρώπου πραττόμενον πράττεται συνωδᾶ τοῖς νόμοις τῆς ἰδίας φύσεως, συνωδᾶ τῷ ὑπερτάτῳ δικαίῳ τῆς φύσεως. Κατὰ τὸν νόμον τοῦτον, ὅστις εἶνε τοῦ Θεοῦ ὁ νόμος, ὁ μέγας ἰχθὺς εἶνε προωρισμένος νὰ καταβιβρώσκη τὸν μικρότερον. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν φυσικὸν νόμον ἕκαστον πρᾶγμα ρέπει νὰ παραμῆνῃ καθ' ὅσον δύναται ἐν φυσικῇ καταστάσει χάριν ἑαυτοῦ, οὐχὶ δ' ἄλλου τινός, ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἕκαστον ἄτομον κέκτηται τὸ δίκαιον τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐνεργείας καθ' ὅσον προωρίσθη εἰς τοῦτο ὑπὸ τῆς φύσεως.

Οὕτως ἡ ἐν τῇ φύσει ἐδρεύουσα δύναμις εἶνε ἡ πρώτη ἀρχὴ τοῦ φυσικοῦ δικαίου, τὰ δ' ὅρια αὐτῆς εἶνε καὶ τὰ ὅρια αὐτοῦ. Καὶ ἂν μὲν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ δύνωνται οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι συνωδᾶ τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ λόγου, τὸ φυσικὸν δίκαιον τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θὰ ὠρίζετο κατὰ τοὺς λογικοὺς κανόνας· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐλαύνονται μᾶλλον ὑπὸ τῶν παθῶν ἢ ὑπὸ τοῦ λόγου, τούτου δ' ἕνεκα ἡ φυσικὴ αὐτῶν δύναμις, ἥτοι τὸ δίκαιον, ὀφείλει νὰ ὀρίζηται οὐχὶ συνωδᾶ τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κατὰ πάντα πόθον, πρὸς ἐνέργειαν τείνοντα καὶ αὐτοσυντήρησιν. Ἐκαστος ἄνθρωπος, ὁ σοφός τε καὶ ὁ μωρός, εἶνε ἀπόσπασμα τῆς φύσεως, τὰ δ' ὑπ' αὐτῶν πραττόμενα τελοῦνται κατὰ φυσικὴν δύναμιν, ἐκδηλουμένην διὰ τῆς φύσεως τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐκ τούτου συμπεραίνεται, ὅτι ἡ φυσικὴ τάξις, ὑφ' ἣν οἱ ἄνθρωποι γεννῶνται καὶ ζῶσιν, ἀπαγορεύει μόνον ἐκεῖνο, ὅπερ οὐδεὶς ἐπιθυμεῖ, οὐδὲ δύναται, διότι ἡ φύσις δὲν περιορίζεται ἐντὸς τῶν νόμων τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου, οἵτινες σκοποῦσι μόνον τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν συν-

τήρησιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ περιλαμβάνει πλείστους ἄλλους νόμους, σχετιζομένους πρὸς τὴν αἰωνίαν αὐτῆς τάξιν, ἐκάστου δ' ἀτόμου ἢ ἐνέργεια ἐκδηλοῦται κατὰ τὴν ὑφισταμένην ἀνάγκην. Νομίζομέν τι γελοῖον, ἄτοπον, κακόν, ἀλλὰ τοῦτο προέρχεται διότι ἐν μέρει γινώσκομεν τὰ κατ' αὐτό, ἐκ τῆς ἀγνοίας τῆς φυσικῆς τάξεως, ποθοῦμεν δὲ ἵνα τὰ πάντα τελῶνται κατὰ τὰ ἐπιτάγματα τοῦ ἡμετέρου λόγου.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐκτὸς τῆς ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν νόμων ὑφίστανται ἐπίσης καὶ τὴν τῶν ἰδίων νόμων, οἵτινες εἶνε τοῦ λόγου αὐτῶν οἱ νόμοι. Οὐδείς ἀμφιβάλλει, ὅτι ἐπωφελέστερον εἶνε δι' αὐτοὺς νὰ ζῶσι κατὰ τὰ ἐπιτάγματα τοῦ λόγου· ἀλλὰ δὲν εἶνε δυνατόν, ἐνόσφ αὐθαιρέτως ἐνεργεῖ ἕκαστος, μείζον δὲ κέκτηνται δίκαιον τὸ μῖσος καὶ ἡ ὀργή ἢ ὁ λόγος. Γούτου ἔνεκα πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ἐκ τοιαύτης καταστάσεως ἀναποδράστων ρήξεων καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ὀφείλουσι νὰ συνέλθωσι καὶ συνεργασθῶσι πρὸς κοινὴν κτῆσιν τοῦ δικαίου, ὃ περ ἕκαστος ἐκ φύσεως κέκτηται, νὰ μὴ διευθύνωνται δὲ ὑπὸ τῶν ἀτομικῶν παθῶν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς καθολικῆς βουλήσεως καὶ δυνάμεως.

Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου σχηματίζεται ἡ κοινωνία, ἐκάστου μεταβιβάζοντος τὴν ἰδίαν δύναμιν εἰς αὐτήν, τηροῦσαν τὸ ὑπέρτατον φυσικὸν δίκαιον, τουτέστι τὴν ὑπερτάτην κυριαρχίαν ἐπὶ πάντων τῶν πραγμάτων, ὀφείλοντος δὲ νὰ ὑπακούῃ αὐτῇ εἴτε ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως, εἴτε ἐκ φόβου τιμωρίας. Τὸ δίκαιον τῆς τοιαύτης κοινωνίας καλεῖται δημοκρατία, εἰς ἣν πάντες σιωπηλῶς ἢ ρητῶς μεταβιβάζουσι τὸ δίκαιον καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν πρὸς κοινὴν ἄμυναν. Τοῦτο τὸ πολίτευμα εἶνε τὸ πάντων φυσικώτατον, καθὸ προσεγγίζον τῇ ἐλευθερίᾳ, ἣν ἐκάστῳ παρέχει ἡ φύσις· οὐδείς ὑπὸ τὸ καθεστῶς τοῦτο ἀκουσίως ἀπαλλοτριοῦται τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ δικαίου, ὥστε οὐδέποτε νὰ ἐρωτηθῇ ἀκολούθως, ἀλλ' ἡ μεταβίβασις γίνεται εἰς τὴν πλειονότητα τῆς κοινωνίας, ἧς οὗτος ἀποτελεῖ μέρος. Οὕτω πάντες μένουσιν ἴσοι καθὰ καὶ ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει.

Τὸ διὰ τῆς συνθήκης μεταβιβαζόμενον τῇ Πολιτείᾳ δίκαιον εἶνε ἀπόλυτον, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἔχει αὕτη καθήκοντα πρὸς ἐκείνους, παρ' ὧν μετεβιβάσθη ἢ ὑπερτάτη ἀρχή, οὐδ' εἶνε ὁ ἀδηφάγος Λεβιάθαν τοῦ Χόββη, ὁ τείνων νὰ καταβροχθίσῃ τὰ πάντα, ἀπορροφήσῃ δὲ πᾶσαν ζωὴν, πᾶσαν ἰσχύν καὶ ἐνέργειαν τῆς κοινωνίας. Τὸ ἀρχέγονον δίκαιον δὲν ἐκλείπει ἐν τῇ κοινωνικῇ καταστάσει, ἢ δὲ προσωπικῇ ἐλευθερίᾳ

δὲν ἐξαφανίζεται διὰ τῆς συστάσεως τῆς Πολιτείας. Ἀποστολὴ αὐτῆς δὲν εἶνε μόνον ἢ πραγμάτων τῆς εἰρήνης καὶ ἢ ἐξασφάλις τῆς τάξεως, ἀλλ' ἢ ἐμπέδωσις τῆς ἐλευθερίας, ἧς ἀπῆλαυεν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἐν τῇ φυσικῇ καταστάσει. Ὁ τελευταῖος τῆς Πολιτείας σκοπὸς δὲν εἶνε ἢ διὰ τοῦ φόβου συντήρησις τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἢ ἐξασφάλις τοῦ φυσικοῦ δικαίου ἐκάστου ἄνευ ἰδίας ἢ ἀλλοτρίας βλάβης· ὁ ἀληθὴς ἄρα σκοπὸς αὐτῆς εἶνε ἢ ἐλευθερία, οὐχὶ δ' ἢ μεταμόρφωσις τῶν ἀνθρώπων ἐκ λογικῶν ὄντων εἰς αὐτόματα.

Ὁ Τάκιτος ἔλεγε περὶ τῆς πολιτικῆς τῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων *faciunt solitudinem, pacem appellant*· παραπλησίως δ' ἐρωτᾷ καὶ ὁ Σπινόζας, ἂν ἢ εἰρήνη τοῦ Χόββη δὲν ἦνε ἢ δουλεία, ἢ βαρβαρότης καὶ ἢ ἐρημία. Ἀλλὰ τότε τί ἀθλιώτερον τῆς εἰρήνης, μὴ ὑφισταμένης ταύτης ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐν τῇ ἐνώσει καὶ τῇ ὁμοφωνίᾳ τῶν πνευμάτων ;

Τὸ φυσικώτατον τῶν πολιτευμάτων εἶνε ἢ Δημοκρατία, καθὸ μείζονα παρέχουσα ἐγγύην ἐλευθερίας, τὸ δὲ χειρίστον ἢ Μοναρχία. Εἶνε πλάνη τὸ νομίζειν, ὅτι ἐν τῇ πολιτεύματι τούτῃ εἰς μόνος κατέχει τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν· ἢ δύναμις ἐνὸς ἀνθρώπου εἶνε δυσανάλογος πρὸς τὸ βᾶρος τῆς μοναρχίας· ἀναγκάζεται ἄρα οὗτος νὰ ἐκλέγῃ στρατηγούς ἢ συμβούλους, οἷς ἐμπιστεύεται τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν τῶν πάντων εὐδαιμονίαν. Τούτου ἕνεκα ἢ παρὰ πολλῶν καλουμένη ἀπόλυτος μοναρχία εἶνε ἀριστοκρατικὸν πράγματι πολίτευμα· τοῦτο δὲν καταφαίνεται μὲν ἀμέσως, ἀλλ' ὑφίσταται πράγματι καὶ ἐντεῦθεν ἐκδηλοῦται χειρόνως, διότι τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν κέκτηνται πράγματι οἱ παρὰ τὸν βασιλέα ἰστάμενοι καὶ μεριμνῶντες περὶ τῶν πολιτικῶν πραγμάτων. Ἐπὶ παραδείγματι, ἂν ὁ μονάρχης ἦνε ἐπιρρεπὴς εἰς τὰς ἡδονάς, ἢ διεύθυνσις τῆς Πολιτείας εἶνε ἀφειμένη εἰς τὴν ἀρέσκειαν τῶν ἐταιρῶν ἢ τῶν μαστροπῶν.

Ψυχὴ τῆς Πολιτείας εἶνε τὸ δίκαιον, τοῦτο δὲ δὲν δύναται νὰ πραγματωθῇ δι' ἄλλου πολιτεύματος ἢ τοῦ δημοκρατικοῦ. Ἀλλ' ἐκτὸς τούτου, κατὰ τὸν Σπινόζαν, δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ τις καλῶς διοργανωμένη Μοναρχία, ἐν ἣ οὐδ' ὁ βασιλεὺς τυγχάνει ὦν τοσοῦτον ἀπόλυτος, οὐδ' ἢ κατάστασις τῶν πολιτῶν εἶνε τοσοῦτον οἰκτρὰ ἕνεκα τῆς εἰς ἓνα μεταβιβάσεως τῆς ἐξουσίας. Συγκεκερασμένη μοναρχία, περιλαμβάνουσα ἐν ἑαυτῇ πάντα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τὰ εἶδη

τῶν πολιτευμάτων, δύναται νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ τε λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως.

Ἐν τῇ Πολιτείᾳ ταύτῃ περιλαμβάνονται μία ἢ πλείους πόλεις, καλῶς ὠχυρωμένοι, ὧν οἱ κάτοικοι ἀπολαύουσι τῶν αὐτῶν πολιτικῶν δικαίων. Ἐκάστη πόλις περιλαμβάνει ὠρισμένον ἀριθμὸν πολιτῶν, ὑποχρέων νὰ στρατεύωνται, ἀπόλλυσι δὲ τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δίκαια ὁ μὴ διδαχθεὶς τὰ τῆς στρατιωτικῆς τέχνης. Ἄπαντες οἱ πολῖται διαιροῦνται εἰς φυλάς, ἴδιον ἐχούσας ὄνομα. Ἡ ἰδιοκτησία, οἱ ἀγροί, εἰ δυνατὸν δὲ καὶ αἱ ἐν ταῖς πόλεσιν οἰκίαι, ἀνήκουσι τῷ βασιλεῖ, ἐκμισθοῦντι ταῦτα ἐπὶ ἐτησίῳ φόρῳ, διατιθεμένων εἰς φρούρησιν τῶν πόλεων καὶ διὰ τὰς ἑαυτοῦ ἀνάγκας. Ἐκλεγομένου τούτου ἐκ τίνος τῶν φυλῶν, οἱ ἀπόγονοι ἀνήκουσιν εἰς τὴν εὐγένειαν, ὀφείλουσι δ' οἱ ἄρρενες συγγενεῖς νὰ μὴ νυμφευθῶσιν, ἄλλως τὰ τέκνα αὐτῶν εἶνε ἄνομα, οὔτοι δὲ μένουσιν ἀπόκληροι πάσης τιμῆς. Περὶ τὸν βασιλέα σχηματίζεται Συμβούλιον, ἄνευ δὲ προηγουμένης τούτου γνώμης εἰς οὐδεμίαν οὔτος δύναται νὰ προβῇ ἀπόφασιν· μόνον διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτοῦ οἱ πρεσβευταὶ τῶν ξένων χωρῶν δύνανται νὰ τύχωσιν ἀκρόασεως παρὰ τῷ βασιλεῖ, ἢ δ' ἀνατροφὴ τῶν τέκνων αὐτοῦ εἶνε ἀνατεθειμένη εἰς τὸ Συμβούλιον. Ὑφισταμένης μεταξὺ τῶν φυλῶν ἰσότητος, ἐκάστη τούτων ἐκ περιτροπῆς δι' ἐνὸς τῶν μελῶν αὐτῆς προίσταται ἐν ταῖς συνεδρίασι τοῦ Συμβουλίου.

Ἄλλο ἐπίσης συμβούλιον νομομαθῶν διαχειρίζεται τὰ τῆς δικαιοσύνης· οὔτοι εἶνε αἰρετοί, ἀλλ' οὐχὶ ἰσόβιοι καὶ πρέπει νὰ ἔχωσι συμπληρωμένον ἤδη τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Πᾶσα συνεδρία τοῦ συμβουλίου διεξάγεται παρόντων ἀπάντων τῶν δικαστῶν, ἐλλείποντος δ' ἐνὸς ἕνεκα ἀσθενείας, ἐκλέγεται ἀντιπρόσωπος διὰ τὸ χρονικὸν τῆς δικαστικῆς αὐτοῦ λειτουργίας διάστημα, ἢ δὲ ψηφοφορία εἶνε μυστική, οὐχὶ δὲ δημοσία. Ὁ στρατὸς δὲν μισθοῦται ἐν εἰρήνῃ, ἐν πολέμῳ δὲ μισθοδοτοῦνται μόνον οἱ ἀποζῶντες ἐκ τῆς καθημερινῆς ἐργασίας· ὁ πόλεμος γίνεται χάριν τῆς εἰρήνης, μετὰ τὸ πέρασ δ' αὐτοῦ κατατίθενται τὰ ὄπλα. Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία εἶνε ἀδιανέμητος, μόνον τοῦ πρεσβυτέρου κληρονομοῦντος· ἂν δ' ὁ βασιλεὺς ἀποβιώσῃ ἄνευ ἄρρενος διαδόχου, διαδέχεται αὐτὸν ὁ ἐγγύτατος ἐξ αἵματος συγγενῆς, ἐκτὸς ἂν οὔτος ἐνυμφεύθῃ ξένην καὶ δὲν συγκατατίθεται νὰ διαζευχθῇ αὐτήν. Οὐδεμίαν Ἐκκλησίαν οἰκοδομεῖται δαπάναις τῆς

Πολιτείας, πᾶσα δὲ θρησκευτικὴ δοξασία εἶνε ἐλευθέρᾳ, ἐκτὸς ἂν φέρῃ ἀνατρεπτικὸν χαρακτῆρα κατὰ τῶν κοινωνικῶν καθεστῶτων.

Ἡ συγκεκριρασμένη αὕτη μοναρχικὴ Πολιτεία εἶνε λυσιτελεστάτη πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐλευθερίας, οὐχ ἤττον ὁ Σπινόζας δὲν διστάζει νὰ ὑποτυπώσῃ καὶ ἕτερα διαγράμματα πολιτείας ἀριστοκρατικῆς καὶ δημοκρατικῆς, ἧς τὸ τελευταῖον ἐναπελείφθη ἡμιτελές. Ἀμφοτέρων τούτων τῶν πολιτειακῶν εἰδῶν ὁ ὀργανισμὸς βασιίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον θεμελίων, ἐφ' ὧν καὶ τὸ προηγούμενον συγκεκριρασμένον μοναρχικόν, ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, ἐπὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς δικαστικῆς ἐξουσίας, τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, εἰ καὶ ἡ Ἐκκλησία κηρύσσεται πολιτικὸν καθεστῶς. Ὑφίστανται νόμοι κατὰ τῆς πολυτελείας, ἧτις καθίστησι μαλακὰ τὰ ἦθη καὶ συντελεῖ πρὸς τὴν κατάπτωσιν τῶν πολιτειῶν. Τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα εἶνε αὐθαιρετώτερον τοῦ μοναρχικοῦ, ἐκτὸς ὅταν διὰ προσφῶρων θεσμῶν περιορίζηται ἡ δύναμις τῆς ἀριστοκρατίας διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀρχόντων.

Ἡ Πολιτεία τοῦ Σπινόζα ἀπορρέει, ὅπως καὶ ἡ τοῦ Χόββη, ἀπὸ τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης, μεγίστη ἐν τούτοις ἐστὶν ἡ ἀπ' ἀλλήλων διαφορὰ. Ὁ πρῶτος δὲν μεταβιβάζει εἰς τὴν Πολιτείαν ἐξ ὀλοκλήρου τὰ δίκαια, τὰ ὑφιστάμενα ἐν τῇ φυσικῇ τῶν ἀνθρώπων καταστάσει· τὸ ἄτομον δὲν ἀπορροφᾶται τέλεον ἐν τῇ προσωπικότητι τῆς Πολιτείας, τούναντίον δὲ παρέχονται ἐχέγγυα ἐξασφαλίσεως κατὰ τῆς πολιτικῆς παμβασιλείας. Ἡ Κυβέρνησις δὲν εἶνε ἀπόλυτος καὶ ἀνεύθυνος ἄρχων, οὐδενὶ ὀφείλουσα εὐθύνας, ὡς παρὰ τῷ φιλοσόφῳ τοῦ Μαλμεσβουρύ· ὁ δὲ λαὸς μετέχει διὰ τῆς ἐκ τῶν κόλπων αὐτοῦ ἐκλογῆς τῶν ἀρχόντων. Ἀλλ' ἐπίσης ἡ πολιτικὴ αὕτη θεωρία δὲν εἶνε ἡ ἐπαναστατικὴ ἐκείνη τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης, ἧτις, δημιουργοῦσα τὴν Πολιτείαν διὰ συμβάσεως, ἀναγορεύουσα ὡς βάσιν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος τὸ κήρυγμα τῆς ἀπολύτου ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας, καταλήγει εἰς τὸ πόρισμα τοῦ ἐλευθέρου ἐκάστοτε ἀνασχηματισμοῦ τῆς Πολιτείας, μηδεμίαν λαμβανούσης μονιμότητα, ὑποκειμένης δ' ἐκάστοτε εἰς τὰς ἰδιοτροπίας ἀστάτου πλήθους, ἀξιοῦντος νὰ μεταβάλλῃ τὰ κοινωνικὰ καθεστῶτα κατὰ στιγμιαίας ἐμπνεύσεις. Οὕτω μεταξὺ τῆς θεωρίας τοῦ Χόββη, δημιουργούσης τὸν δεσποτισμὸν τοῦ Μονάρχου, καὶ τῆς τοῦ Ρουσσώ, προκαλούσης τὸν δεσποτισμὸν τοῦ

πλήθους, ἢ τοῦ Σπινόζα τηρεῖ μέσον ὄρον. Ἄληθῶς ἡ Πολιτεία δὲν εἶνε τυφλὴ καὶ αὐθαίρετος δύναμις, ἀλλ' ἐκδήλωσις τῆς ἰσχύος τοῦ λόγου, τῆς νίκης τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς φύσεως, ὧν ὁ διηνεκῆς ἀνταγωνισμὸς εἶνε ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος καὶ ἐλευθερίας ἐν τῇ πολιτικῇ κοινωνίᾳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ἰωάννης Βῆκος, Γαετᾶνος Φιλαγγιέρης.

Τὸ ἰταλικὸν δένδρον ὑπῆρξε καρποφόρον καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς δυστυχεστάτους τοῦ ἱστορικοῦ βίου αὐτοῦ χειμῶνας. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀναγεννήσεως ἡ Ἰταλία, εἰ καὶ κύπτουσα ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τῆς παπικῆς παρβασιλείας, εἰ καὶ ὑφισταμένη τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ξένων, ἐνεκαρτέρησεν ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμασι ἀνεδείκνυε τὸν Γαλιλαῖον, ἐν δὲ τῇ φιλοσοφίᾳ ἐνέπνεε τὸν μάρτυρα τῆς ἐλευθέρας σκέψεως Ἰορδάνην Βροῦνον. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμῃς ἐσημειώθη ἡ Ἰταλία δι' ἐνὸς τῶν πρωτοτυπωτάτων πνευμάτων τοῦ νεωτέρου κόσμου, τοῦ ἐκ Νεαπόλεως φιλοσόφου Ἰωάννου Βίκου (1).

Συνήθως οἱ μεγάλοι ἄνδρες ἐν ἅπασι τοῖς κλάδοις τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας εἶνε οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐποχῆς αὐτῶν, ἧς τὴν ἐπίδρασιν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὑφίστανται. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Βῆκος προηγῆθη κατὰ ἓνα αἰῶνα τῶν συγχρόνων αὐτοῦ. Καθ' ὃν χρόνον καθώριζε τοὺς νέους νόμους τοῦ βίου τῶν ἐθνῶν, τὴν *Νέα* *Ἐπιστήμη*, εἰσέδουε δὲ μετὰ προφητικῆς δυνάμεως εἰς τὰ ἀπόρρητα πλείστων προβλημάτων, ὧν τὴν λύσιν προέτεινεν, αἱ σκέψεις αὐτοῦ ἔφερον ἔτι τὸν τύπον σιβυλλείων χρησμῶν μᾶλλον ἢ θετικῶν δεδορι-

(1) De Universi juris uno principio et fine uno - Principii della Scienza nuova d'intorno alla commune natura delle nazioni.

νων ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὡς τοιοῦτος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κατανοηθῆ ἀμέσως καὶ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς μετ' αὐτὸν γενεᾶς. Μόλις δὲ λήγοντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὁ Φιλαγγιέρης ἀπεκάλυπτε τὸ προφητικὸν δαιμόνιον τοῦ συμπολίτου αὐτοῦ τῷ Γκαίτη, περιοδεύοντι εἰς Ἰταλίαν.

Εἰς τὸν Βῆκον ὀφείλει οὐκ ὀλίγον ἡ ἱστορικὴ ἐπιστήμη τὴν ἀρχὴν τῆς ἐνότητος ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν· συνέλαβε πλήρη τὴν ἔννοιαν τῆς ἀνθρωπότητος, διεπομένης κατὰ καθολικοὺς καὶ αἰωνίους νόμους καὶ ἠρεύνησε τὰ ἀπόρρητα τοῦ παρελθόντος. Ὅτι ἰδίᾳ χαρακτηρίζει τὴν φιλοσοφικὴν ἐργασίαν τοῦ Βῆκου εἶνε, ὅτι μετὰ πολλῆς βαθυνοίας ἀναγνωρίζει τὸν ἄνθρωπον ὡς δημιουργικὸν στοιχεῖον τῆς ἱστορίας. Ὑπὸ τοιαύτας ἀρχὰς ἐγράφη ἡ *Νέα Ἐπιστήμη*, ἀκατάληπτος μείνασα καθ' ὃν χρόνον ἐδημοσιεύετο, ἀλλὰ κατανοηθεῖσα τέλειον κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα.

Ἡ ἀνθρωπότης ἔσχε κατὰ τὸν Βῆκον τρεῖς ἐμφανείας ἐν τῷ βίῳ αὐτῆς: τὴν μυθικὴν, καθ' ἣν κρατεῖ τὸ θεῖον στοιχεῖον, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἀποθεοῖ πᾶν ὅτι ἀναγκαιοῖ αὐτῷ καὶ εἶνε ἐπωφελές. Τὴν περίοδον ταύτην διαδέχεται ἡ τῶν ἡρώων· ἡ ἀνθρωπότης λαμβάνει πληρεστέραν ἑαυτῆς συνείδησιν, ἐν τούτοις διατελεῖ εἰς κατάστασιν βαρβαρότητος, μόνον δίκαιον ἀναγνωρίζουσα τὸ τοῦ ἰσχυροτέρου. Μετ' αὐτὴν δ' ἔρχεται ἡ περίοδος τῶν ἀνθρώπων, ὅτε οὗτοι λαμβάνουσι συνείδησιν τῆς ἰσότητος αὐτῶν καὶ τῆς ἐλευθερίας. Ἐν τῇ ἡρωικῇ περιόδῳ οἱ ἄνθρωποι θεωροῦσιν ἀλλήλους ἐχθρούς, τούναντίον δὲ ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων τὸ διεθνὲς δίκαιον ἀναγνωρίζεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον. Πρότερον ὁ πόλεμος ἐκηρύσσέτο ἄνευ τύπου τινός, ἤδη δὲ εἰσάγεται ὁ θεσμὸς τῶν *κηρύκων*, προαγγελλομένης τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Οἱ Ρωμαῖοι ἐκάλεσαν ἄλλοτε τὴν ἐπιστήμην τοῦ δικαίου *scientia rerum humanarum et divinarum*, ἀλλ' ὁ ὀρισμὸς οὗτος δὲν ἐκφράζει τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τῆς ἐπιστήμης. Τὸ δίκαιον ἀποστολὴν ἔχει τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· ἄρα εἶνε καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον, ὁ δὲ τῆς περὶ αὐτοῦ ἐπιστήμης ὀρισμὸς *Scientia rerum humanarum*.

Ὁ ἄνθρωπος εἶνε φύσει κοινωνικός, ὡς τοιοῦτος δὲ κέκτηται κοινὴν μετὰ τῶν ὁμοίων αὐτῷ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τῆς εὐδαιμονίας.

Κρητὶς παντὸς ἀνθρωπίνου καθεστῶτος εἶνε ἡ κατανόησις τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν φύσεως, ἡ ἀλήθεια δὲ ἀρχὴ τοῦ φυσικοῦ δικαίου.

Τρία εἶνε τῶν πολιτειῶν τὰ εἶδη, τὸ ἀριστοκρατικόν, τὸ μοναρχικόν καὶ τὸ δημοκρατικόν. Ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναπτύσσεται κατὰ πρῶτον μὲν τὸ ἀριστοκρατικόν πολίτευμα, μετὰ τοῦτο τὸ μοναρχικόν καὶ ἐπὶ τέλος τὸ δημοκρατικόν, παρ' ᾧ κατ' ἐξοχὴν βασιλεύει ὁ νόμος. Ἄλλ' ἡ φύσις τοῦ λαοῦ οὐ μικρὸν ἐξασκεῖ κράτος ἐπὶ τοῦ εἶδους τῶν πολιτευμάτων. Οἱ ἰσχυροὶ λαοὶ τῆς Εὐρώπης ἐπιζητοῦσιν ἐν τῷ πολιτικῷ αὐτῶν βίῃ σκέπην μᾶλλον ἢ ἀρχήν, ἐν ᾧ ὁ ἀνατολικὸς κόσμος κλίνει πρὸς τὴν βασιλείαν. Μὴ τηρουμένων τῶν φυσικῶν νόμων, τάχιστα παρακμάζουσιν αἱ πολιτεῖαι.

Μεθ' ὅλον τὸν αὐτόνομον χαρακτῆρα τοῦ φιλοσόφου ἡ θεολογικὴ ἐπίδρασις καταφαίνεται ἐν τῇ περὶ δικαίου καὶ πολιτείας θεωρίᾳ αὐτοῦ.

Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος πάντων τῶν ὄντων, ἄρα καὶ τοῦ δικαίου· ἀλλ' ἐν τῷ δόγματι τούτῳ ὁ Βίκος δὲν παραγνωρίζει τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, οὐδὲ τὴν σημασίαν τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ πνεύματος. Ὁ ἄνθρωπος ὑφίσταται τὴν ὄθησιν τῆς θεότητος, ἀλλ' ὡς λογικὸν ὄν διὰ τῆς εἰς ἑαυτὸν προσηκόντως διδομένης ἀνατροφῆς εἶνε ὁ αἷτιος τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ προόδου.

Ἡ πρόοδος εἶνε τὸ σωτήριον κήρυγμα τοῦ διὰ τῆς Νέας Ἐπιστήμης ἀποκαλυπτομένου λόγου τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Φιλόσοφοι καὶ πολιτειοδίφαι, ἱστορικοὶ καὶ θεολόγοι, πολιτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταί, ἱεροφάνται πάντων τῶν κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ ἐπικαλοῦνται τὸν νέον τοῦτον σωτῆρα. Ἡ Ἰταλία, ἡ ἀπὸ αἰῶνων ἤδη πρωταγωνιστοῦσα ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκπολιτιστικῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἧς τὸ πρωτεῖον ἀπεθαύμασεν ὁ Βίκος διὰ πρωτοτύπου συγγραφῆς, ἐν χρόνοις βαθείας ἐθνικῆς πτώσεως ἐξεδήλωσε διὰ τοῦ φιλοσόφου τῆς Νέας Ἐπιστήμης τὴν γνώμην αὐτῆς. Ἄπας ὁ δέκατος ὀγδοὸς αἰὼν εἰργάσθη ἀναζητῶν τὸ πνεῦμα τῶν νόμων, ἐφ' ὧν ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἐρείδει τὴν πρόοδον αὐτῆς. Ἄλλ' ἡ Ἰταλία δὲν εἶπε τὸν τελευταῖον λόγον τῆς μεγάλης σκέψεως διὰ τοῦ Βίκου· μετὰ τινα χρόνον ἐξεδήλου αὐθις ταύτην δι' ἑτέρου εὐγενοῦς καὶ φιλανθρώπου πνεύματος, τοῦ ἐπίσης νεαπολίτου νομοδίφου, τοῦ Γαετάνου Φιλαγγιέρη (1).

(1) La Scienza della Legislazione.

Ὁ Φιλαγγιέρης στερεῖται τῆς ἐμπνεύσεως καὶ πρωτοτυπίας τοῦ Βίκου, ἀλλ' ἐμφορεῖται μᾶλλον αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τῆς νέας ἐποχῆς. Ὁ φιλόσοφος τῆς Νέας Ἐπιστήμης, εἰ καὶ προηγηθεὶς κατὰ αἰῶνα τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, ἀνήκει ὅπως δήποτε εἰς τὸν δέκατον ἑβδομον αἰῶνα. Προμαντεύει τὴν πρόοδον διὰ τῆς ὀραματικῆς ἰσχύος ὑπερόχου πνεύματος, τούναντιον δ' ὁ Φιλαγγιέρης εὐρίσκεται πρὸ τῆς ἀρχομένης ἤδη καταστροφῆς τῆς κοινωνικῆς τάξεως τοῦ μέσου αἰῶνος. Ἡ παλαιὰ πίστις ἐξασθενεῖ· αἱ παραδόσεις ἐκλείπουσιν ἐν τῷ πνεύματι τῆς νέας γενεᾶς. Ἰπέστη οὗτος τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Μοντεσκίου, τοῦ Ρουσσώ, ἀλλ' ἰδίᾳ τῆς μεγάλης θυέλλης, ἣν ἐξεγείρει τὸ ὁσημέραι ὑψούμενον ρεῦμα τῶν νέων ἰδεῶν. Ἡ φιλοσοφία κρατεῖ τὴν δαῖδα τῆς ἀποκαλύψεως καὶ φωτίζει τὸν κόσμον. Εἰς δὲ τῶν δαδούχων τοῦ φωτισμοῦ τούτου καθίσταται καὶ ὁ Γαετᾶνος Φιλαγγιέρης.

Κατ' αὐτὸν ἡ κοινωνία ἐγεννήθη μετὰ τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ἦτο πάνυ διάφορος τῆς σημερινῆς. Δὲν ἐκέκτητο τοὺς χαρακτῆρας τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, δὲν ὑφίστατο ἡ σημερινὴ ἀνισότης τοῦ γένους, τῶν κυρίων καὶ τῶν δούλων, ἀλλὰ μόνη ἡ ἀνισότης, ἡ προερχομένη ἐκ τῆς σωματικῆς ρώμης· δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος νόμος ἢ ὁ τῆς φύσεως, οὐδ' ἄλλος σύνδεσμος ἢ ὁ τῆς φιλίας, τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς οἰκογενείας. Τὰ μέλη τῆς κοινωνίας ἐκείνης ἐτήρουν τὴν φυσικὴν αὐτῶν ἀνεξαρτησίαν, οὐδ' εἶχον ἐμπιστευθῆ τὴν σκέπην τοῦ δικαίου εἰς χεῖρας ἑνὸς ἢ πλειόνων ἀνθρώπων· ἕκαστος ἦτο κυρίαρχος, καθὸ ἀνεξάρτητος ἄρχων, καθὸ ἐρμηνεὺς τῶν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ νόμων, δικαστῆς, καθὸ διαιτητῆς τῶν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ διαφορῶν καὶ ἐκδικητῆς τῶν ἀδικημάτων.

Ἄλλ' ἡ κατάστασις αὕτη δὲν διετηρήθη ἐπὶ μακρόν. Ἡ φυσικὴ ἀνισότης σὺν τῷ χρόνῳ καὶ τῇ ἀναπτύξει τῶν παθῶν παρήγαγε μεγίστας ἀταξίας. Ἡ ἠθικὴ ἰσότης, μὴ δυναμένη ν' ἀνταγωνισθῆ πρὸς τὴν φυσικὴν ἀνισότητα, ὑπεχώρησεν, ἡ δὲ κοινωνικὴ τάξις διαταράχθη. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη, ἵνα ἀπὸ τῶν μερικῶν δυνάμεων δημιουργηθῆ δημοσία δύναμις, ἀνωτέρα καὶ ἰσχυροτέρα. Τὸ ἠθικὸν τοῦτο πρόσωπον, οὐ ἡ βούλησις ἐξεπροσώπει πάσας, οὐ ἡ ἰσχύς ὑπῆρξε τὸ ἄθροισμα αὐτῶν, ὥρισε τὰ δίκαια, ἐκανόνισε τὰ καθήκοντα καὶ διέγραψε τὰς ὑποχρεώ-

σεις ἐκάστου τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας πρὸς τε αὐτὴν καὶ πρὸς τὰ λοιπὰ, ὧν ἦτο τὸ σύνολον.

Ἡ ἀνάγκη ἄρα τῆς συντηρήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς εἰρήνης προκάλεσαν τὴν σύστασιν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας, εἰ καὶ τοιαύτη τις ὑφίστατο καὶ ἐν τῇ λεγομένῃ φυσικῇ καταστάσει.

Τὸ πνεῦμα τῆς νέας ζωῆς, τῆς φιλοσοφίας τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, διαπνέει διὰ τῶν σελίδων τῆς *Ἐπιστήμης τῆς Νομοθεσίας*, ἐν πολλοῖς μεθοδικώτερον συντεταγμένης τοῦ *Πνεύματος τῶν Νόμων*. Ὁ νεαπολίτης πολιτειολόγος εἶνε κῆρυξ τῶν νέων ιδεῶν, ἀλλ' ἐνίοτε παραφέρεται ὑπὸ τοῦ ἄρματος ἀκαθέκτου φαντασίας. Πλανηθεὶς ὑπὸ τῆς κρίσεως τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Διδερότου, θαυμασάντων ἐν τῇ Αἰκατερίνῃ τῆς Ρωσίας πολιτικὸν ἄτρον πρώτης δυνάμεως καὶ καλεσάντων αὐτὴν μεταρρυθμιστικὴν Σεμίραμιν τοῦ Βορρά, θαυμάζει καὶ οὗτος τὸν κώδικα αὐτῆς, προφητεύων, ὅτι ἔσεται ἡμέρα, καθ' ἣν πάντες οἱ Εὐρωπαῖοι θέλουσιν ἀποδεχθῆ τὸν κώδικα τοῦτον. Ἄλλ' ἐν γένει ἡ συμβολὴ τοῦ Φιλαγγιέρη εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης τῶν νόμων ὑπῆρξεν ἀξία πολλοῦ λόγου. Ὑπεστήριξε μετὰ πολλοῦ σθένους τὴν ἀνάγκην τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου ὡς ἐνὸς τῶν πολυτιμοτάτων τοῦ ἀνθρώπου δικαίων καὶ ὕψωσε γενναίαν φωνὴν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς ποινικῆς νομοθεσίας ἰσχυρὸς καὶ αὐτὸς ἀθλητῆς ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ μετὰ τοῦ Θωμασίου, τοῦ Βολταίρου, τοῦ Βεκκαρίου. Ἔστιγμάτισε τὴν παμβασιλείαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς Ἴταλὸς καὶ ὡς πεπολιτισμένος ἄνθρωπος. Ἡ δὲ ἀναγνώρισις αὐτοῦ καὶ ἐκτίμησις ὑπὸ τῶν ἐξοχωτάτων πνευμάτων τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἶνε ἐπαρκὲς μαρτύριον τῆς σημασίας τοῦ ἀνδρὸς κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς κρίσεως, ἣτις ἀνήγγελλεν ὁσημέραι τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑπανάστασεως.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΕΚΤΟΝ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἐπανάστασις καὶ τὸ δέκατον αὐτῆς.

Ἐπανάστασις καλεῖται συνήθως ἡ ἰσχυρὰ ἐκείνη κίνησις καὶ ἀναστάτωσις τῶν πνευμάτων, ἧς ἐπακολούθημα ἐγένετο ἡ μεγάλη κοινωνικὴ μεταμόρφωσις ἐν Γαλλίᾳ τὸ πρῶτον, μετὰ ταῦτα δὲ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ἀνατρέπουσα τὸν κόσμον τοῦ παρελθόντος, νέαν δ' ἐγκαινίζουσα τάξιν πραγμάτων ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Αὕτη, ἀπὸ μακροῦ χρόνου κυοφορουμένη καὶ ὑποθαλπομένη, ἀπεκαλύπτετο ὀριστικῶς τελευτῶντος τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος ὡς ἡ ἐπίσημος ἀνακήρυξις νέου δικαίου, ᾧ συνωδᾶ ἔμελλον νὰ διαρρυθμισθῶσιν αἱ ποικίλαι σχέσεις τῆς κοινωνίας. Ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ μέσου Αἰῶνος οἱ μεγάλοι θρησκευτικοὶ παραβάται καὶ σὺν αὐτοῖς ἡ σχολὴ τῶν Γιβελλίνων, ἀκολούθως αἱ μεμονωμένοι, ἀναρχικὸν ἐνίοτε φέρουσαι χαρακτῆρα, δημοτικαὶ ἐξεγέρσεις κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τῆς τε κοσμικῆς καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, ὁ Λούθηρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ μεταρρυθμισταί, κηρύττοντες τὸν λόγον τῆς γνώσεως ὡς τὸ κριτήριον πάντων τῶν πραγμάτων, ὁ Οὐγὼν Γρότιος καὶ οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου προπαρεσκευάζον ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ αὐτῶν τὰ ὄργανα, δι' ὧν ἤθελε τελεσθῆ ἡ παράκλητος μεταμόρφωσις. Πόσοι δὲν ἠγωνίσθησαν ὑπὲρ τοῦ δικαίου αὐτῆς! Ἀρνόλδος ὁ ἐκ Βρεσκίας, ὁ Ἰορδάνης Βροῦνος, ὁ Βανίνης καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ὄπτασται, ἀλλὰ καὶ μάρτυρες τῆς ὀπτασίας ταύτης. Ἀλλ' αἱ ὀπτασίαι τοῦ παρελθόντος ἔσονταί αἱ

ἐλπίδες τοῦ παρόντος, ἢ πραγματικότης τοῦ μέλλοντος. Ἡ δὲ ἐπιστήμη καθίσταται σὺν τῷ χρόνῳ σάρξ, ἀλλὰ καὶ συνείδησις τῆς κοινωνίας.

Οὕτως ἐξελίσσεται ἡ ἱστορία, ὁ ἀνθρώπινος λόγος, πραγματοποιούμενος δι' αὐτῆς. Ἡ ἐπανάστασις, ἣτις ἐξεδηλώθη ἐν ὅλῃ τῇ ὀρμῇ διὰ τῆς ἐπιστήμης, τοῦ χρόνου ἐπιστάντος, ζητεῖ νὰ ἐκδηλωθῇ καὶ διὰ τῆς κοινωνίας, πραγματοῦσα τὸ δίκαιον αὐτῆς.

Τὸ νέον τοῦτο δίκαιον ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, ἰσότητος καὶ κοινωνικότητος, γενεσιουργῶν δυνάμεων, ἐχουσῶν τὰς ρίζας ἐν αὐτῇ τῇ ἀνθρώπινῃ φύσει. Παγκόσμιον ὄν, δὲν ἦτο προσώπου ἢ τάξεως δίκαιον, ὡς ἐν τῇ Ἀνατολῇ, πόλεως, φυλῆς ἢ ἔθνους, ὡς ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ, ἐκ τοῦ ἄλλου κόσμου, ὡς ἦτο τὸ κατὰ τὸν μέσον Αἰῶνα χριστιανικόν. Καὶ ἡ νέα αὕτη περὶ δικαίου ὁμολογία ἀπεκαλύπτετο ἰδίᾳ διὰ τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης, ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τῶν ἀτόμων, τῶν ἀπὸ φυσικῆς καταστάσεως, ἐν ἣ κρατεῖ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου, εἰς κοινωνίαν ἰσότητος καὶ ἀλληλεγγύης εἰσερχομένων. Οὕτω καθιεροῦτο δόγμα ἡ ἐλευθέρα βούλησις, ἧς τὴν καταστρεπτικὴν ἰσχὺν ὤφειλον νὰ ὑποστῶσι πάντα τὰ καθεστῶτα καθ' ἣν ὥραν ὁ δαίμων τῆς Ἐπαναστάσεως, καταλαμβάνων τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀπεκάλυπτεν αὐτῷ τοὺς νέους νόμους τῆς σκέψεως καὶ τῆς ιδέας, γοητευτικούς ὀρίζοντας ἀγνώστων τέως κόσμων, ὧν τὴν κτῆσιν ὑπισχνεῖτο αὐτῷ διὰ προσευχῆς καὶ νηστείας, διὰ περιπετειῶν καὶ δοκιμασίας.

Ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος εἶνε πληρεστέρα διὰ τῆς ἱστορίας ἐξέλιξις τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ὅπως ἡ σημερινὴ γεωλογικὴ κατάστασις εἶνε τὸ συμπέρασμα μακρῶν ἐπαναστάσεων καὶ μεταμορφώσεων τῆς γηίνης σφαίρας, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος, ὁ κόσμος τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Ποιὰ τις βιαία καταστροφὴ τοῦ φυσικοῦ ἢ ἠθικοῦ καθεστῶτος εἶνε κατ' ἀνάγκην ἢ ἀφετηρία νέου. Ὁ λόγος δὲν κυριαρχεῖ πάντοτε ἐν ταῖς πράξεσιν ἡμῶν, οὐδ' ἡ ἐλευθέρα βούλησις εἶνε ὁ κύριος παράγων ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀτόμων καὶ τῶν λαῶν, παραφερομένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῶν ἐλατηρίων τοῦ πάθους καὶ τοῦ συμφέροντος, ἀντιτιθεμένων πρὸς τὴν κυοφορουμένην ιδέαν. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπανάστασις εἶνε φυσικὸς καὶ ἠθικὸς νόμος, ἀναπόδραστος ἐν τῇ τελειώσει τοῦ παντός, ἀναπτύσσουσα ἀγνώστους ὀρίζοντας καὶ ἐγκαινίζουσα νέα ἐν τῷ βίῳ τοῦ πνεύματος ιδεώδη.

Εἶπον, ὅτι τὸ δίκαιον, τὸ σχὸν τὴν ἐξέλιξιν καὶ ἀποκάλυψιν αὐτοῦ διὰ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἦτο ἀληθῶς νέον, οὐδέποτε ἐκδηλωθὲν τέως ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἀπόρροια τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως. Τεῖνον δὲ νὰ μεταβάλη τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας, παρεῖχεν ἰσχυρὰν ὄθησιν εἰς τὴν ὑπὸ νέας συνθήκας σταδιοδρομίαν τῆς ἱστορίας.

Ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἐβασίζετο ἐπὶ τοῦ προνομίου· ἡ διάκρισις τῶν τάξεων, ὁ διχασμὸς τῶν κοινωνικῶν ομάδων, αἱ ἀντιθέσεις καὶ ἡ δυσπιστία τῶν λαῶν ἀπετέλουν τὸ τε ἰδιωτικὸν καὶ δημόσιον αὐτῶν δίκαιον. Οὐδέποτε ὑψώθη εἰς τὴν ἀληθῆ περιωπὴν τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ. Αἱ ἐλεύθεραι πολιτεῖαι τῆς ἀρχαιότητος ἦσαν αὐστηραὶ ὀλιγαρχίαι, μισόξενοι καὶ βασιζόμεναι ἐπὶ τῆς δουλείας. Οὐδ' ἐν Ἀθήναις, οὐδ' ἐν Ῥώμῃ ἐξεδηλώθη πάλῃ καθολικωτέρων ἰδεῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο πάλῃ συμφερόντων τάξεως, ζητούσης ν' ἀνατρέψῃ τὴν καθεστηκυῖαν. Πᾶν τούναντίον ἐν τούτοις συμβαίνει σήμερον. Ἡ ἐνότης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἡ ἰσότης τῶν μελῶν αὐτοῦ καὶ ἡ ἀλληλεγγύη κατενοήθησαν πληρέστερον, ριζικὴ ἄρα ἐπανάστασις ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ ἐν ταῖς σχέσεσι τοῦ δικαίου, ἧτις, ἀνατρέπουσα τὸν κόσμον τοῦ παρελθόντος, ἐτίθει τὰς βάσεις τοῦ νέου οἰκοδομήματος. Ἡ παράδοσις, τὸ αὐτὸς ἔφα, οὐδὲν ἔχουσι κῦρος· τὴν ἀστρολογίαν καὶ τὴν ἀλχημείαν διεδέξαντο ἡ ἀστρονομία καὶ ἡ χημεία, ἡ δὲ διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐπανάστασις μετέβαλε τὴν μέθοδον τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως· ἡ φιλοσοφία εἶνε αὐθυπόστατος δύναμις, οὐχὶ δὲ θεραπαινὶς τῆς θεολογίας· ἡ δὲ Πολιτεία τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως τοῦ ἀνθρώπου, οὐχὶ δὲ θεσμός, ἐλέφ Θεοῦ ὑφιστάμενος· καὶ ἡ κυριαρχία μετεβιβάσθη ἀπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν προνομιοῦχων εἰς τὴν εὐρεῖαν ιδέαν τοῦ λαοῦ, τοῦ παράγοντος τούτου τῶν νεωτέρων χρόνων.

Αἱ προηγούμεναι ἐπαναστάσεις, εἶπεν ὁ Ἐγγελοσ, ἀπέβλεπον εἰς τοπικὰ μᾶλλον συμφέροντα, οὐχὶ δ' εἰς καθολικοὺς σκοπούς· πρώτη ἡ γαλλικὴ ἐπεζήτησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸν κόσμον, ἐμφορηθεῖσα τῶν ἰδεῶν τῆς ἐνότητος καὶ ἀλληλεγγύης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὅτε ἡ ἐπανάστασις αὕτη ἔστη εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἱστορικῆς ἀποκάλυψεως, πρώτην ἔσχε σκέψιν ν' ἀνακηρύξῃ τὸ νέον σύμβολον τῆς ἀνθρωπότητος, τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολίτου, τὴν χειραφέτησιν τῆς συνειδήσεως. Ἦτο τὸ νέον κοινωνικὸν εὐαγγέλιον.

Εἶπον ἤδη τίνος ἕνεκα ἡ Μεταρρύθμισις ἐξεδηλώθη ἐν Γερμανίᾳ, εἰ καὶ ἔφερε καθολικώτερον χαρακτῆρα. Τοῦτ' αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῆς ἐν Γαλλίᾳ μεταβολῆς. Οὐδαμοῦ τῆς Εὐρώπης ὑπῆρχε προσφορώτερον ἔδαφος πρὸς ἐπανάστασιν. Ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων τελέσασα τὴν πολιτικὴν αὐτῆς ἐνότητα ἡ Γαλλία κατέστη ἐν τῶν ἰσχυρῶν κρατῶν, μεγίστην ἐξασκοῦσα δύναμιν ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Εὐρώπης. Κοσμοπολιτικὴ γλῶσσα ἡ γαλλικὴ, κατανοουμένη ἐπίσης ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ εὐγενοῦς, ἐν τῷ σπουδαστηρίῳ τοῦ λογίου ἢ ἐν τῷ γραφείῳ τοῦ ἐμπόρου, ἐγένετο ἡ μᾶλλον διαδεδομένη ἐκ τῶν γλωσσῶν. Οἱ Παρίσιοι κατέστησαν, ἕνεκα προσόντων κοινωνικῶν, πνευματικῶν, ἀστικῶν, ἡ μητρόπολις τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινωνίας, τὸ συνεντευκτῆριον πάσης πνευματικῆς ἐπιστημότητος, ἡ πόλις ἄρα, ἡ δυναμένη νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν εὐχερεστέραν διάδοσιν πάσης ἐφευρέσεως καὶ ιδέας.

Τὰ προίμια τῆς ἐπαναστάσεως κατεδηλοῦντο ἤδη καθ' ἀπάσας τὰς σφαίρας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς κοινωνίας ἐν τε τῇ Γαλλίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ. Τὰ μεγάλα πνεύματα διαμαρτύρονται κατὰ τοῦ καθεστῶτος, προαγγέλλοντα νέαν πραγμάτων τάξιν, ἐν ἣ, καθὰ προεφήτευσεν ὁ Ἰωάννης Βίκος, οἱ τίμιοι καὶ ἀγαθοὶ ἄνθρωποι ἔμελλον νὰ καταστῶσιν οἱ κύριοι, αὕτη δὲ θὰ ἦτο ἡ ἀληθὴς γρυσικὴ δημοκρατία, ἣς τὴν ἵδρυσιν ἀπ' αἰῶνων ἐπεδίωκεν ἡ Πρόνοια. Αἱ πλείσται τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν ὑψοῦσι τὴν σημαίαν τῆς χειραφετήσεως. Πέραν τοῦ ὠκεανοῦ δὲ ἡ Βόρειος Ἀμερικὴ, παρακολουθοῦσα τὴν κίνησιν ταύτην, δημιουργεῖ πρότυπον τῆς νέας πολιτικῆς κοινωνίας.

Ἄλλ' ἡ μεγάλη κίνησις ἐκδηλοῦται ἐν Γαλλίᾳ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος. Ὁ μέγας βασιλεὺς, ὁ βασιλεὺς ἡλίου, οὐ ἐν μόνον βλέμμα ἤρκει νὰ παραγάγῃ τοῦλάχιστον ἓνα Κορνήλιον, ἀπέθνησκε καταλείπων ἔθνικα ὀπισθεν ἐρείπια. Ὑπὸ τὸ κηδεμονευτικὸν αὐτοῦ σύστημα ἀπεμαράνθη πᾶς ζωτικὸς χυμὸς τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ αὐτοῦ πολιτικὴ κατεπόνησε τὰς οἰκονομικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἡ Αὐλὴ ἀπερρόφησε κατὰ τὸ μακρὸν τῆς βασιλείας αὐτοῦ διάστημα πᾶσαν ἀτομικὴν ζωὴν καὶ αὐτονομίαν, μηδενὸς τολμῶντος νὰ ἐπικρίνῃ τὸ πνευματοκτόνον σύστημα τοῦ ἀπολύτου μονάρχου. Ἐλαφροὶ ἐν τῷ Τηλεμάχῳ ὑπαινιγμοὶ κατ' αὐτοῦ προυκάλεσαν τὴν βασιλικὴν δυσμένειαν κατὰ τοῦ Φενελῶνος. Ὅτε δὲ, θανόντος τοῦ Λουδοβίκου, ὁ ἀββᾶς Σαιμπιέρρος ἐν τῇ Πολυσυνόδῳ

αὐτοῦ ἐκήρυττε τὸ δόγμα τῆς αἰωνίας εἰρήνης (1), ἠμφισβήτη δὲ τὰ ἐπὶ τῆς δόξης δικαιώματα τοῦ μεγάλου βασιλέως, ἐδιώκετο ἐν ἐπισήμῳ συνεδρίῳ ἀπὸ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημείας ὡς κακοβούλως ἀρνούμενος ἀναμφισβήτητον ἱστορικὸν μεγαλεῖον.

Ὁ ἀββᾶς Σαιμπιέρρος εἶνε ἅμα εἰς τῶν πρώτων θεωρητικῶν τῆς νέας πολιτικῆς ἐπιστήμης. Ἐν τῷ μνημονευθέντι συγγράμματι ἐζήτηι εὐρείας πολιτικᾶς μεταρρυθμίσεις, ἐλεύθερον βίον. Δὲν ἀναλύω τὰ φαντάσματα τῆς πολιτικῆς ἰδεολογίας τοῦ ἀγαθοῦ ἀββᾶ· παρατηρῶ μόνον, ὅτι τὸ ἐπαναστατικὸν τοῦτο βιβλίον εἶνε ἐν τῶν σημείων τοῦ νέου ἐν Γαλλίᾳ πνεύματος, ὃ περ, ἀρξάμενον ἀπὸ τῶν χιμαιρῶν τοῦ Φενελλῶνος καὶ τοῦ Σαιμπιέρρου, ἔμελλε νὰ καταλήξῃ μετ' ὀλίγον εἰς τὴν πραγματικότητα τοῦ 1789.

Ἐπὶ τὰ ἔχνη ταῦτα ἤρξαντο βαίνοντες οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος. Ὁ Μαρκήσιος *d'Argenson* ὑπὸ μεταρρυθμιστικὸν πνεῦμα γράφει *Παρατηρήσεις περὶ τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως*, ζητῶν πολιτειακὰς καὶ κοινωνικὰς ἐλευθερίας, πρὸς δὲ δημοτικὴν αὐτονομίαν ὑπὸ τὴν βασιλικὴν αὐθεντείαν.

Ταῦτα ἦσαν ἐλαφρὰ προανακρούσματα τῆς ἀρχομένης ἐπαναστάσεως, ἣτις διευτυποῦτο τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐπιστήμῃ διὰ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας. Σπανίως ἡ δύναμις αὐτῆς ἐξεδηλώθη μετὰ τοσαύτης ὀρμῆς, ὅσον κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. "Ἄνδρες ἔξοχοι καθίστανται προφήται καὶ ἐρμηνεῖς τοῦ νέου εὐαγγελίου· διὰ γλώσσης δ' ἀπαραμίλλου κατακτῶσι τὴν συνείδησιν πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων. Καὶ παρεπλανήθησαν μὲν οὗτοι πολλάκις, ἐν τῇ θερμότητι τοῦ ἀγῶνος ὑπερβάντες τὰ ἐσκαμμένα, κατεχράσθησαν δὲ τὴν δύναμιν, ἀλλὰ δυσχερῶς θὰ παραγνωρισθῶσιν αἱ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὑπηρεσίαι αὐτῶν. Ὁ Diderot, ὁ D'Alembert, ὁ Lamettrie, ὁ Βολταῖρος, ὁ Ρουσσὼ ἐν τῷ ἀγῶνι αὐτῶν πλέον ἢ ἄπαξ ὑπομιμνήσκουσι τοὺς Σοφιστὰς τῆς ἀρχαιότητος· ἀλλὰ τὸ ἔργον ἀπέβη μέγα καὶ εὐγενές. Ὁ Malesherbes παρέβαλεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐνδοξοτάτους ρήτορας τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Ρώμης. Ἡ δύναμις τοῦ λόγου ἦτο ἡ μόνη αὐτῶν ἰσχὺς· ἀλλ' ἡ δύναμις αὕτη, εἰ καὶ μὴ ὑποστηριζομένη

(1) Κατὰ τὰ Ἀπομνημονεύματα τοῦ Sully, Ἐρρίκος ὁ Τέταρτος ἐσχέπτετο νὰ προτείνῃ εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς Δυνάμεις σχέδιον Ὁμοσπονδίας.

ὑπὸ τῆς λόγχης καὶ τοῦ τηλεβόλου, ἐπήνεγκέν ἐπανάστασιν, ἀνέτρεψε βωμοὺς καὶ θρόνους καὶ ἀπεκάλυψε τὸ νέον δίκαιον τῆς ἱστορίας.

Πρώτιστος πάντων ἦτο ὁ Βολταῖρος, ὁ ἀληθὴς βασιλεὺς τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος. Σπανίως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐπέδειξε τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐντελέστερον. Ποιητής, φιλόσοφος, ἱστορικός, ἀλλὰ πρὸ πάντων μεταρρυθμιστής, ἐκπροσωπεῖ τὴν ἐπανάστασιν καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἐννοίαν. Ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐκδηλοῦται τὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα τοῦ αἰῶνος. Μάχεται κατὰ τοῦ ὑφισταμένου ἀκόμη μᾶλλον ἢ ἦττον θεσμοῦ τῆς δουλείας· ρήγνυσι κραυγὴν διαμαρτυρίας κατὰ τῆς βαρβαρότητος τῆς ποινικῆς νομοθεσίας καὶ κατὰ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου. Ζητεῖ τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ συστήματος τῶν φυλακῶν καὶ τὴν ἀναλογία μεταξὺ ἀδικημάτων καὶ ποινῶν· ὑπερασπίζει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, πολεμεῖ τὴν μισαλλοδοξίαν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀνάμιξιν αὐτῆς εἰς τὰ τῆς Πολιτείας καὶ κηρύττει ὑπέρτατον κοινωνικὸν δόγμα τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Σπανίως ὁ κόσμος ἐνώτισθη γενναιοτέρας φωνῆς· ἀληθῶς δύναται νὰ ρηθῇ ὅτι ἐν τῇ ἐμφανείᾳ τοῦ ἀνδρὸς τούτου ἐξεπροσωπήθη ἡ ἰδέα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐν τῇ πολιτικῇ ἐπιστήμῃ οὐδὲν ἰδιαιτέρον σύστημα ὑπετύπωσε ὁ Βολταῖρος, ὑπέστη οὐχ ἦττον πλήρη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ αἰῶνος. Ἐν τῇ ἐρεύγῃ πάντων τῶν κοινωνικῶν θεμάτων ἐλαύνεται ὑπὸ μεταρρυθμιστικοῦ πνεύματος. Δὲν πολεμεῖ μὲν κατ' ἀρχὴν τὸν θεσμόν τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, οὐχ ἦττον μετ' ἐνθουσιασμοῦ γράφει ἐκάστοτε περὶ τῶν ἐλευθέρων πολιτειῶν τῆς Ὁλλανδίας καὶ τῆς Ἑλβετίας, ἐπὶ δὲ τῇ παραβολῇ τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς πολιτείας ὁμολογεῖ τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς, ἰδρυσάσης σώφρονα Κυβέρνησιν, ἐν ἣ ὁ ἡγεμὼν, δυνάμενος νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθόν, δεσμεύεται πρὸς τὸ κακόν, οἱ μεγιστᾶνες δὲν εἶνε αὐθάδεις, ὁ δὲ λαὸς μετέχει τῆς ἐξουσίας.

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ θεωρία τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, τῆς Ἐπαναστάσεως, ἔμελλε νὰ διατυπωθῇ ἐν Γαλλίᾳ διὰ δύο τῶν σπουδαιότητων προϊόντων τῆς καθόλου πολιτικῆς ἐπιστήμης, τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων καὶ τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης. Ἦσαν τὰ δύο ἐγχειρίδια, δι' ὧν ἐξεδηλώθη κατ' ἐξοχὴν τὸ νέον δίκαιον, ὁποῖον ἐκηρύσσετο μετ' ὀλίγον διὰ τῆς Ἐπαναστάσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Μοντέσκιος.

Ὁ Μαρκήσιος d'Argenson καὶ ἐκ καταγωγῆς καὶ ἐκ φύσεως μεταρρυθμίσεις μόνον ἐζήτει τοῦ ὑφισταμένου καθεστῶτος, φρονῶν ὅτι ἠδύνατο οὕτω σὺν τῷ χρόνῳ νὰ συντελεσθῇ ἢ ὑπὸ πάντων ποθουμένη κοινωνικὴ μεταβολή. Ἄλλ' εἰς ὃ σημεῖον περιῆλθον τὰ πράγματα ἐν Γαλλίᾳ καὶ Εὐρώπῃ, ἦτο δυνατόν νὰ δημιουργηθῇ κρείττων κατάστασις δι' ἀτελῶν μεταρρυθμίσεων μόνον; Καὶ τίς τῶν δυναμένων παρεῖχε προσοχὴν εἰς τοιαύτας νοουθεσίας; Ἡ σύγκρουσις ἐξεδηλοῦτο ἡσυχίᾳ, μοιραίως, ἀναποδράστως ἐπικειμένη. Ἄοριστος ἀνησυχία ἐπὶ τῇ ἀποκαλυπτομένῃ ἰδέᾳ, ὁ τρόμος τοῦ ἀγνώστου, κατεῖχε τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ νέον δίκαιον ἀνεκηρύσσετο πανταχοῦ, ἀλλ' ἄνευ ἐπισταμένης ἀντιλήψεως καὶ γνώσεως αὐτοῦ. Πάντας κατεῖχε προσδοκία. Πῶς ἔμελλε νὰ δημιουργηθῇ τὸ νέον καθεστῶς, ὁ κόσμος τῶν παλαιῶν προφητειῶν καὶ τῶν ἐλπίδων; Ἐν τοιαύταις στιγμαῖς ὁ πολιτειοδίφης ἔχει τὸν λόγον, ὅπως ἐν παραμοναῖς θρησκευτικῆς μεταμορφώσεως ὁ προφήτης τῆς Θείας ἀποκαλύψεως.

ὑπὸ τοιαύτας κοινωνικὰς συνθήκας ἐδημοσιεύετο ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως ἐν τῶν πιστοτάτων τοῦ πνεύματος αὐτῆς Εὐαγγελίων, τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων. Ὡς νεωτεριστικὸν δημοσίευμα ὑπέστη σφοδρὰν κριτικὴν τῶν ἀντιφρονούντων· ἀλλ' ἔσχε τὴν τιμὴν νὰ θαυμάσθῃ ὑπὸ τοῦ Βολταίρου καὶ πάντων τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν τοῦ αἰῶνος.

Ὁ συγγραφεὺς ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Βίκου. Ὀλίγιστοι πολιτειοδίφαι ἠρώτησαν τὴν ἱστορίαν μεθ' οἴου ὁ ἀνὴρ οὗτος διαφέροντος· ὀλίγιστοι εἰσέδυσαν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς, ὅσον ὁ Μοντέσκιος, ἵνα κατανοήσωσι τὸ πνεῦμα τῶν νόμων. Μακρὰ ἐργασία, γνῶσις ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἀνθρώπων καὶ χωρῶν συνεβάλοντο εἰς τὸ γενναῖον ἐγχείρημα, ὅπερ ἢ ἐπιστήμη ὀφείλει τῷ γάλλῳ πολιτειοδίφῃ, χαράξαντι ἀληθῶς νέας ἐν αὐτῇ τρίβους.

Ἐν ταῖς *Περσικαῖς Ἐπιστολαῖς* ὁ Μοντέσκιος ἐπικρίνει μετὰ πολλῆς αὐστηρότητος τὸ ὑφιστάμενον ἐν Εὐρώπῃ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστῶς, ἐν δὲ ταῖς *Παρατηρήσεσι περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς παρακμῆς τῶν Ῥωμαίων* ἀναζητεῖ ἐν τῷ ρωμαϊκῷ κόσμῳ τοὺς διέποντας τὴν ἱστορίαν νόμους. Τούτων δὲ τὸ πνεῦμα ἀναπτύσσει ἐν τῷ *Πνεύματι τῶν Νόμων* (1).

Οἱ νόμοι εἶνε αἱ ἀναγκαῖαι σχέσεις, αἱ ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἀπορρέουσαι. Πάντα τὰ ὄντα ἔχουσι τοὺς νόμους αὐτῶν: ἡ θεότης, ὁ ὕλικός κόσμος, τὰ ζῶα, ὁ ἄνθρωπος.

Ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ βίῳ νόμος εἶνε ὁ λόγος, καθ' ὅσον διέπει πάντας τοὺς λαοὺς τῆς γῆς: πρὸς αὐτὸν δὲ πρέπει νὰ προσαρμόζωνται οἱ πολιτικοὶ καὶ ἀστικοὶ νόμοι, ἀνάλογοι πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, ὑφ' οὗ τίθενται, καὶ σύμφωνοι πρὸς τὴν φυσικὴν κατάστασιν τῆς χώρας. Οὕτω διαφέρουσιν οἱ νόμοι ἐν ψυχρῷ, θερμῷ ἢ συγκεκριασμένῳ κλίματι.

Τρία εἶδη κυβερνήσεως ὑπάρχουσι: τὸ δημοκρατικόν, τὸ μοναρχικόν καὶ τὸ δεσποτικόν. Καὶ ἐν μὲν τῷ δημοκρατικῷ τὴν ἀνωτάτην ἀρχὴν ἔχει ὁ λαός: ἐν δὲ τῷ μοναρχικῷ κυβερνεῖ εἷς κατὰ σταθεροὺς καὶ ὠρισμένους νόμους, ἐν ᾧ ἐν τῷ δεσποτικῷ εἷς μόνος ἄνευ νόμων καὶ ἄνευ ὄρων διέπει τὰ πάντα αὐτοβούλως.

Ἐκαστον εἶδος κυβερνήσεως ἔχει ἀνάγκην πρὸς ὑπαρξιν ἰδίας ἀρχῆς, ἥτις εἶνε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ δι' ἧς ἐνεργεῖ. Καὶ τῆς μὲν Δημοκρατίας ἀρχὴ εἶνε ἡ ἀρετὴ, τῆς Ἀριστοκρατίας ἡ μετριότης, τῆς Μοναρχίας ἡ τιμὴ καὶ τῆς δεσποτικῆς Κυβερνήσεως ὁ φόβος.

Ἡ ἀρετὴ ἀναγκαιοῖ τῇ Δημοκρατίᾳ, οὐχὶ διότι δὲν ἀπαιτεῖται καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς κυβερνητικοῖς εἶδεσιν, ἀλλὰ διότι δὲν εἶνε ἀνάγκη εὐθύτητος πρὸς συντήρησιν τῆς μοναρχικῆς ἢ δεσποτικῆς κυβερνήσεως, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ τῶν πάντων κανονιζομένων ὑπὸ τῶν νόμων, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. Ἐν τῇ Ἀριστοκρατίᾳ, ἥτις εἶνε εἶδος δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖα ἡ ἀρετὴ, τοῦ λαοῦ περιοριζομένου ὑπὸ τῶν νόμων. Ἡ ἀρετὴ δ' αὕτη δὲν εἶνε ἡ συνήθως καλουμένη ἠθικὴ ἢ χριστιανικὴ ἀρετὴ, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ, τὸ ἐλαττήριον τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, τουτέστιν ὁ πρὸς τὴν

(1) *Lettres Persanes — Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence — Esprit des Lois.*

πατρίδα ἔρωσ καὶ ἡ ἰσότης. Ἄλλ' ἐὰν ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐλλείπη, οὐδ' ἀναγκαιοῖ λίαν τῇ μοναρχικῇ κυβερνήσει, ἐν ἣ μύριαι κακίαι πρωταγωνιστοῦσιν, ἀπαιτεῖται ἑτέρα ἀρχή, ἡ τιμή, ἐμπνέουσα τὰς καλλίστας τῶν πράξεων, συνηνωμένη δὲ μετὰ τῆς ἰσχύος τῶν νόμων πραγματοῖ τὸν σκοπὸν τῆς κυβερνήσεως.

Ἐὰν ἡ ἀρετὴ ᾖνε ἡ ἀρχὴ τῆς δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, τῆς δὲ μοναρχικῆς ἡ τιμή, ὁ φόβος εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς δεσποτικῆς, ἐν ἣ ἡ ἀρετὴ δὲν εἶνε ἀναγκαία, οὐδ' ἡ τιμή, ἥτις εἶνε καὶ ἐπικίνδυνος. Ἀληθῶς ἄνδρες ἰκανοί, ἑαυτοὺς ἐκτιμῶντες, δύνανται νὰ ἐπαναστατήσωσιν ἐν δεσποτικῷ καθεστῶτι. Ὁ φόβος ἄρα μόνον δύναται νὰ καταβάλλῃ πᾶσαν γενναϊότητα καὶ ν' ἀποσβεννύῃ καὶ τὸ ἐλάχιστον αἰσθημα φιλοδοξίας.

Ἄλλ' αἱ ἀρχαὶ αὗται δὲν διατελοῦσιν ἀείποτε ἀναλλοίωτοι. Ἐπέρχονται χρόνοι κοινωνικῆς διαφθορᾶς, ἐπερχομένης ἅμα καὶ τῆς διαφθορᾶς τῆς τὴν κυβέρνησιν ζωογονούσης ἀρχῆς· καὶ ἡ μὲν διαφθορὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος ἐκδηλοῦται, ἀπολλυμένου παρὰ τοῖς πολίταις τοῦ πνεύματος τῆς ἐν μέτρῳ ἰσότητος, κατισχύοντος δὲ τοῦ τῆς ἀκροτάτης. Τότε ὁ λαός, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἐξουσίαν, ἥτις εἶνε ἀπόρροια τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ, ζητεῖ τὰ πάντα αὐτὸς νὰ πράττῃ, νὰ βουλευῆται ἀντὶ τῆς γερουσίας, νὰ ἐκτελῇ ἀντὶ τῶν ἀρχόντων καὶ νὰ ἀπογυμνοῖ τοὺς δικαστὰς τὰ ἀνατεθειμένα αὐτοῖς καθήκοντα.

Ἐπίσης διαφθείρεται τὸ ἀριστοκρατικὸν πολίτευμα, ὅτε καθίσταται αὐθαίρετος ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν, ἀπόλλυται δ' ἡ ἀρετὴ τῶν τε κυβερνώντων καὶ τῶν κυβερνωμένων· ἡ δὲ μοναρχία διαφθείρεται, ὅτε ὁ ἡγεμὼν, οἰκειοποιούμενος τὰ πάντα, περιορίζει τὴν πολιτείαν ἐντὸς τῆς πρωτεύουσας, ταύτην ἐντὸς τῆς Αὐλῆς καὶ τὴν Αὐλὴν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ καὶ μεταβάλλει τὴν δικαιοσύνην, καθιστῶν αὐτὴν αὐστηροτάτην. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κανονικῶν πολιτευμάτων. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν δεσποτικὴν κυβέρνησιν, αὕτη δὲν διαφθείρεται, διότι εἶνε αὕτη καθ' ἑαυτὴν διεφθαρμένη, ὑφίσταται δὲ μόνον ἕνεκα αἰτίων, ἐχόντων τὸν λόγον αὐτῶν εἰς τὸ κλίμα, τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ, τὴν θρησκείαν, τὴν γεωγραφικὴν τοποθεσίαν.

Ἡ ἐλευθερία ὑπῆρξε τὸ πρόβλημα πάσης ἐποχῆς. Οὐδεὶς τῶν πολιτειογράφων ἀπέσχε τῆς ἐρμηνείας αὐτοῦ· ἀλλ' οὐδεὶς κατῴρθωσε νὰ καθορίσῃ τοὺς κανόνας, οἷς συνφδὰ δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ ἐλευθερία

ὡς κοινωνικὸν δίκαιον. Τίνι τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος θέλει τύχη τοῦ δικαίου τούτου, ὃ περ ἀπόρρῆει ἀπὸ τῆς λογικῆς αὐτοῦ φύσεως, οὐ ἐν τούτοις ἢ πραγμάτων ἐκάστοτε διακυβεύεται; Ἡ κοινωνία εἶνε ἢ ἐκδήλωσις τῆς ἠθικότητος· καὶ ἐν τούτοις οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ ὑποτίθεται δεδεσμευμένη ἢ ἐλευθερία ὅσον ἐν τῇ κοινωνικῇ καταστάσει. Πλείους τοῦ ἐνὸς πολιτειογράφοι ἐκήρυξαν τὴν ἐλευθερίαν ἀσυμβίβαστον μετὰ τῆς κοινωνίας. Ἴνα καταστῇ ὁ ἄνθρωπος μέλος αὐτῆς, κατακτῶν οὕτω μείζονα ἠθικὰ καὶ ὑλικὰ ἀγαθὰ, ὧν ἐστερεῖτο ἐν τῇ ἀποκλειστικῇ σφαίρᾳ τῆς ἑαυτοῦ ἀτομικότητος, ἀπηλλοτριώσε τὴν ἐλευθερίαν· ἢ κοινωνία ἄρα εἶνε ἄρνησις αὐτῆς.

Δὲν εἶνε τοιαύτη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἢ λογικὴ τῶν θεωρητικῶν τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης; Ὁ πολιτειοδίφης τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων ὑφίσταται ὅπως δήποτε τὴν ἐπίδρασιν τῶν συγχρόνων θεωριῶν. Τὸ ἐκπαγλὸν ἰδεῶδες τοῦ φυσικοῦ ἀνθρώπου, ὃ περ παρεπλήνησε τοσοῦτους συγχρόνους κοινωνιολόγους, κυμαίνεται πρὸ αὐτοῦ γοητευτικὸν ἐπίσης. Ἡ φύσις εἶνε ἢ μυστικὴ Σίβυλλα τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ἐξαπλουμένη πανταχοῦ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ ποιητοῦ καὶ τοῦ φιλοσόφου. Ἡ ἀρετὴ, ἢ ἠθικὴ, ἢ τιμὴ, ἢ ἀλήθεια παρ' αὐτῇ ἰδίᾳ ὑφίστανται, ἢ δὲ ἐλευθερία μόνον ἐν τῇ φύσει δύναται νὰ πραγματωθῇ. Τὸ δόγμα τοῦτο μετ' ὀλίγον θέλει ἀνακηρύξῃ εἰς ὑπερτάτην ἀρχὴν ὃ κατ' ἐξοχὴν θεωρητικὸς τῆς Κοινωνικῆς Συνθήκης, προβαίνων μέχρις ἀποθεώσεως τοῦ φυσικοῦ βίου καὶ τῆς δι' αὐτοῦ μόνον ἀποκαλυπτομένης καὶ πραγματοποιμένης ἐλευθερίας. Ἄλλ' ὁ Μοντέσκιος δὲν γονυπετεῖ πρὸ φαντασιωδῶν εἰδώλων· ἐλαυνόμενος ἐν ταῖς ἐρεύναις αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας, ἀναζητεῖ τὴν ἐλευθερίαν οὐχὶ ἐν τῇ μεταφυσικῇ καὶ ἀφηρημένῃ αὐτῆς ἐννοίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ ἱστορικῇ πραγματικότητι, ὅποια δύναται καὶ οὐχὶ ὅποια πρέπει νὰ ᾔηνε. Οὐδεμία λέξις, παρατηρεῖ, ἠρευνήθη καὶ ἀνελύθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὅσον ἢ ἐλευθερία. Ἐκαστον ἄτομον, πᾶς λαὸς κατὰ τὰς ποικίλας κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς αὐτοῦ συνθήκας, κατὰ τὴν παραλλάσσουσαν ἀνάπτυξιν, τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν, διαφόρως κατενόησε καὶ ἐπραγμάτωσε τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ. Ἄλλως ἐννοεῖ αὐτὴν ὁ βάρβαρος, ἄλλως ὁ ἐν μοναρχικῇ πολιτείᾳ διαβιῶν καὶ ἄλλως ὁ ἐν δημοκρατικῇ, οἱ δὲ θεωρητικοὶ παρεσύρθησαν πλέον ἢ ἅπαξ ἐν τῇ ἰλίγγῳ τούτῳ τῶν ἐναντίων ρευμάτων τῆς θεωρίας καὶ τῆς πραγματικότητος. Καὶ

ὁ Μοντέσκιος μετὰ τοιαύτην σύγχυσιν ἀναλαμβάνει νὰ εἴπῃ καὶ οὗτος τὴν γνώμην αὐτοῦ. Ἐλευθερία εἶνε τὸ δικαίωμα τοῦ πράττειν πᾶν τὸ ὑπὸ τῶν νόμων ἐπιτρεπόμενον. Ἄν δέ τις τῶν πολιτῶν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀπαγορευόμενον, δὲν θὰ ἦτο πλέον ἐλεύθερος, τῶν λοιπῶν ἐχόντων ἐπίσης τὴν ἐξουσίαν ταύτην.

Ἄλλὰ καὶ ὁ τοιοῦτος ὀρισμὸς τῆς ἐλευθερίας οὐδὲν σημαίνει· ὁ δὲ πολιτειοδίφης, παραιτούμενος τῶν ματαίων θεωριῶν, δράττεται τῆς εὐκαιρίας νὰ παράσχῃ πλήρη τὴν ιστορικὴν εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας. Καὶ εὕρισκει πρόχειρον τοιαύτην. Ὑπάρχει ἔθνος, διὰ τοῦ πολιτικοῦ τοῦ ὁποίου ὄργανισμοῦ εἶνε ἐξασφαλισμένη ἡ ἐλευθερία. Ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς Μοναρχίας λειτουργεῖ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐλευθέρα πολιτεία· ταύτην δὲ τὴν ζωντανὴν εἰκόνα ἐπιχειρεῖ νὰ παράσχῃ διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀγγλικοῦ πολιτεύματος.

Καλλίστη πολιτεία εἶνε ἐκείνη, δι' ἧς ἐξασφαλίζεται ἡ ἐλευθέρα δράσις τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιδιώκοντος τὴν ιστορικὴν αὐτοῦ τελείωσιν. Πάλαι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πολύβιος καὶ ὁ Κικέρων ἀνεζήτησαν τὴν ὑπόστασιν τῆς τοιαύτης πολιτείας, ὁ μὲν πρῶτος ἐν χιμαιρικῇ πολιτειακῇ ἰδεολογίᾳ, ὁ δεύτερος ἐν τῇ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐξιδανικεύσει τῆς ἐλληνικῆς πολιτείας, πραγματοποιήσεως τὴν μεσότητά, καὶ οἱ δύο τελευταῖοι ἐν τῇ ἱστορικῇ ὑποστάσει τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας. Τὴν πραγμάτωσιν τῆς καλλίστης κατ' ἀνθρώπον πολιτείας, ἐλευθέρας, αὐτονόμου, προσηκόντως συντεταγμένης καὶ ὀργανωμένης παρ' αὐτῇ εὕρισκεν ὁ ἱστορικώτατος τῶν Ἑλλήνων. Τοιοῦτό τι παρατηρεῖ φαινόμενον καὶ ὁ Μοντέσκιος ἐν τῷ ἀγγλικῷ πολιτεύματι, τὴν σύμμιξιν τῶν τριῶν πολιτειακῶν εἰδῶν καὶ τὴν τριχοτομίαν τῆς πολιτειακῆς ἐξουσίας.

Ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς ἐκάστη πολιτεία περιλαμβάνει τρία εἶδη ἐξουσιῶν, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Ἐν τῇ τριχοτομίᾳ δὲ ταύτῃ ἐξασφαλίζεται προσηκόντως ἡ ἐλευθερία. Ἐν ᾧ τούναντιον, ὅποτε ἐν τῷ αὐτῷ προσώπῳ, ἐνιαίῳ ἢ περιληπτικῷ, συν-ενοῦται ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς, ὑφίσταται ἔκλειψιν ἡ ἐλευθερία, φόβου ἐπικειμένου μὴ ὁ αὐτὸς μονάρχης, ἡ αὐτὴ γερουσία, ἡ αὐτὴ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία δημιουργήσωσι τυραννικοὺς νόμους ὑπὲρ τῶν ἰδίων συμφερόντων πρὸς αὐθαίρετον αὐτῶν ἐκτέλεσιν.

Ἡ ἐλευθερία ἐπίσης ἐκλείπει, ὅποτε ἡ δικαστικὴ ἐξουσία εἶνε συνη-

νωμένη μετὰ τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς. Καὶ ἂν μὲν ἦτο συνηνωμένη μετὰ τῆς νομοθετικῆς, ἢ ἐπὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν πολιτῶν ἐξουσία τῆς κυβερνήσεως θὰ ἦτο ἀπεριόριστος, διότι ὁ νομοθέτης θὰ ἦτο καὶ δικαστής, ἂν δὲ μετὰ τῆς ἐκτελεστικῆς, θὰ ἐπῆρχετο πίεσις τῆς ἐλευθερίας. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ παραχωρηθῇ εἰς μόνιμον σῶμα, ἀλλὰ νὰ ἐξασκῆται παρὰ προσώπων αἰρετῶν, δικαζόντων καθ' ὠρισμένους νόμους οὕτως, ὥστε ἡ δικαιοσύνη νὰ μὴ ἦνε ἀφωσιωμένη εἰς τὰ συμφέροντα ὠρισμένης κοινωνικῆς τάξεως.

Βάσις ἐλευθέρας πολιτείας εἶνε ἡ αὐτονομία. Συμφώνως δὲ τῇ ἀρχῇ ταύτῃ ὁ λαὸς ὤφειλε νὰ ἐξασκῆ ἐν σώματι τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἐπειδὴ καθίσταται ἀδύνατον ἐν ταῖς μεγάλαις πολιτεαῖς, ὑποχρεοῦται νὰ ἐκλέγῃ ἀντιπροσώπους, λαμβάνοντας καθολικὴν ἐντολήν, οὐχὶ δ' εἰδικὴν περὶ ἐκάστου ἀντικειμένου, οὕτω δὲ ἡ φωνὴ τῶν ἀντιπροσώπων εἶνε ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἐθνικῆς φωνῆς. Δικαίωμα ψήφου πρὸς ἐκλογὴν κέκτηνται πάντες οἱ πολῖται, πλὴν τῶν ἐστερημένων ἐλευθέρας βουλήσεως. Αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι ἤλαττοῦντο, καθ' ὅσον ὁ λαὸς ἐδικαιοῦτο νὰ λαμβάνῃ ἀμέσως ἐνεργὸν μέρος εἰς τὰ τῆς Πολιτείας, δι' ὃ εἶνε ἐντελῶς ἀνίκανος, ἱκανὸς ὢν μόνον πρὸς ἐκλογὴν ἀντιπροσώπων, ὢν τὰ φῶτα καὶ τὴν ἱκανότητα δύναται νὰ κατανοήσῃ. Οὕτω δὲ συνιστάμενον τὸ νομοθετικὸν σῶμα δὲν ἐκτελεῖ, ἀλλὰ νομοθετεῖ μόνον ἢ ἐφορᾷ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑπ' αὐτοῦ τεθειμένων νόμων.

Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Πολιτείᾳ ἄνδρες, διακεκριμένοι κατὰ γένος ἢ πλοῦτον, δι' οὓς ἢ μετὰ τοῦ λαοῦ ἀνάμιξις θὰ ἦτο ἀληθοῦς δουλεία, οὐδὲν δὲ θὰ εἶχον συμφέρον νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, διότι κατ' αὐτῶν θὰ ἐξεδηλοῦτο τὸ πλεῖστον τῶν ἀποφάσεων τοῦ λαοῦ. Πρέπει ἄρα ἢ ἐν τῇ νομοθετικῇ ἐξουσίᾳ συμμετοχὴ αὐτῶν νὰ ἦνε ἀνάλογος πρὸς τὴν προσωπικὴν καὶ τὴν τοῦ γένους ἀξίαν. Τοῦτο δὲ τυγχάνει πραγματώσεως, ὅπότεν ἐκ τῶν ἐπιλέκτων τούτων ἀποτελεσθῇ σῶμα, δυνάμενον καὶ δικαιούμενον ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν βουλῶν τοῦ δήμου. Οὕτως ἢ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνατίθεται τοῖς εὐγενέσιν ἅμα καὶ τοῖς τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώποις, ἐκατέρων ἐχόντων ἰδίας συνελεύσεις, διακεκριμένας δὲ τὰς ιδέας καὶ τὰ συμφέροντα.

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία πρὸς ταχυτέραν ἐνέργειαν πρέπει νὰ ἦνε ἀνατεθειμένη εἰς ἓν πρόσωπον, κρεῖττον διευθυνομένη ὑφ' ἐνὸς ἢ ὑπὸ

πολλῶν, ἐν ᾧ τὸναντιον συμβαίνει ὡς πρὸς τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν. Ἐκείνη δὲν ὑφίσταται ἀπολύτως τὴν ἐπίδρασιν ταύτης, δικαιοῦται δὲ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον νὰ μετέχη εἰς τὰ ἔργα αὐτῆς. Ἀλλ' ἂν ἡ νομοθετικὴ μετέχη τῆς ἐκτελεστικῆς, αὕτη θέλει καταστραφῆ. Ὑπὸ τοιαύτην σύγχυσιν ἐξουσιῶν οὐδαμῶς δύναται νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ἐλευθερία.

Ἄν τὸ νομοθετικὸν σῶμα δὲν συνεκαλεῖτο ἐπὶ τινὰ χρόνον, ἤθελεν ἐκλίπη ἡ ἐλευθερία, διότι οὐδεμίαν θὰ ἐτελεῖτο πλέον νομοθετικὴ ἐργασία καὶ ἡ Πολιτεία θὰ περιέπιπτεν εἰς ἀναρχίαν, εἴτε ἡ ἐργασία αὕτη θὰ ἐξετελεῖτο ὑπὸ τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας, ἀπολύτου καθισταμένης. Ἀφ' ἑτέρου, ἂν τὸ νομοθετικὸν σῶμα ἦτο διαρκῶς συνηθροισμένον, θὰ συνεπληροῦτο σὺν τῷ χρόνῳ διὰ νέων ἀντιπροσώπων, ἀντικαθιστάντων τοὺς θνήσκοντας, οὕτω δέ, διαφθειρομένου τούτου, τὸ κακὸν θὰ ἦτο ἀνίατον. Τὸ νομοθετικὸν σῶμα δικαιοῦται νὰ ὑποβάλη εἰς δίκην τὸ ἐξασκοῦν τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν πρόσωπον, ὃ περ πρέπει νὰ ἦνε ἱερόν, ἵνα μὴ τὸ νομοθετικὸν σῶμα καταστῆ τυραννικόν, ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ πρόσωπον τοῦτο κατηγορηθῆ ἢ δικασθῆ, οὕτω δὲ ἤθελεν ἐκλίπη ἡ ἐλευθερία. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας δὲν δύναται νὰ ἐκτελέσῃ κακῶς ἄνευ κακῶν συμβούλων, οὗτοι ὑπέχουσι τὰς εὐθύνας.

Τοιοῦτο τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα, συγκιρνῶν τὰ ἄκρα, ἐξασφαλίζον δ' ὅσον ἔνεστι τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Μοντέσκιος ἐκ τῆς ἱστορικῆς ταύτης πραγματικότητος ἀνέπτυξε τὴν πολιτικὴν θεωρίαν, ἣτις τοσοῦτον ἔμελλε νὰ ἐπιδράσῃ κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν πραγμάτων καὶ ἣτις ἐν τισιν ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς τὴν ἀρχαίαν περὶ συμμίκτου πολιτεύματος θεωρίαν, εὐροῦσαν πλήρη ἐρμηνείαν ἐν τῇ πολυθρυλήτῳ θεωρίᾳ τοῦ Δικαιάρχου, ἐξ οὗ καὶ ἐκλήθη δικαιοαρχικὸν εἶδος τῆς Πολιτείας.

Ἡ Πολιτεία πρὸς κανονικὴν καὶ εὐκοσμον λειτουργίαν ἔχει ἀνάγκην καὶ ὑλικῆς συντηρήσεως. Ὁ δὲ πολίτης, οὐ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ προσωπικότης ἐξασφαλίζονται ἐν ἐννόμῳ καὶ ἰσχυρῷ καθεστῶτι, ὀφείλει νὰ συνεισφέρῃ πρὸς τὴν συντήρησιν αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν ἡ ἀνάγκη καὶ ἡ ἔννοια τῆς φορολογίας, ἧς ὁ Μοντέσκιος ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐκρήγνυται εἰς ὀργήν, βλέπων ὅτι αἱ ἐκ τῶν φόρων πρόσδοσι, ὁ ἰδρῶς τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἐργάτου, δὲν συντελεῖ πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ ὑλικὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων, ἀλλὰ πρὸς συντήρησιν ματαίας καὶ

ἀσκόπου δυνάμεως, εἰς οὐδὲν ἀγαθὸν χρησιμευούσης. Ἡ ἔκτοτε καταλαβοῦσα τοὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης μανία συντηρήσεως κολοσσαίων στρατῶν, ἀπορροφόντων καὶ καταπονούντων πάσας τὰς φυσικὰς καὶ ἠθικὰς δυνάμεις τῶν λαῶν, προξενεῖ αὐτῷ ἀνησυχίαν, ἀλλὰ καὶ ἀγανάκτησιν. Ἐνοχος ἀμιλλα τῶν εὐρωπαϊκῶν Κυβερνήσεων πρὸς αὐξήσιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἡ Εὐρώπη, ἀνακράζει μετ' ὀδύνης μεσοῦντος ἔτι τοῦ δεκάτου ὀγδόου αἰῶνος, κατηρειπικίθη, σημαίνει μετὰ φρίκης τὴν ἐπερχομένην καταστροφὴν ἐκ τῆς ὁσημέραι προβαινούσης αὐξήσεως τῶν φόρων. Ἀλλὰ τίς σωφρονῶν παρέσχε προσοχὴν εἰς τὸν ὑποφήτην τοῦ Πνεύματος τῶν Νόμων; Τελεῖται ἤδη ἡ πρόρρησις αὐτοῦ καθ' ὀλοκληρίαν ἐν Εὐρώπῃ. Πεπολιτισμένα κράτη ὑποθηκέουσι τὰς προσόδους ἐν καιρῷ εἰρήνης, μεταχειριζόμενα πρὸς καταστροφὴν ἑαυτῶν μέσα, ἅτινα μόλις θὰ ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ καὶ ὁ μᾶλλον ἐκδεδιητημένος ἄσωτος.

Εἰς τὸν πολιτειοδίφην τῶν ἱστορικῶν δεδομένων ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ ἐντύπωσιν ἕτερον ἀντικείμενον ἐν τῇ ἐρεύνη τῆς φύσεως τῶν νόμων κατὰ χρόνον καὶ τόπον, ἡ ἐπίδρασις τοῦ κλίματος ἐπὶ τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς συστάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν τῇ ἀρχαιότητι ὑπενίξαντο τὸ πρόβλημα τοῦτο ὁ Ἴπποκράτης, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Πολύβιος, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ Βοδῖνος κατὰ τὸν δέκατον ἕκτον αἰῶνα, Οὗτος συμβουλεύει τὸν ἀγαθὸν κυβερνήτην νὰ γινώσκῃ καλῶς τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδιοφυίαν τοῦ λαοῦ, παρ' ἧν κέκληται νὰ νομοθετήσῃ, διότι τὸ πρῶτιστον θεμέλιον τῆς Πολιτείας εἶνε ἡ συμφωνία τῶν νόμων μετὰ τῆς φύσεως τοῦ τόπου καὶ τῶν κατοίκων. Ὁ δὲ Μοντέσκιος, ἀποδεχόμενος τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀναλύει τοὺς νόμους συνωδὰ τῇ φύσει τῶν κλιμάτων. Καὶ ἐν μὲν τοῖς ψυχροῖς τὸ σῶμα καθίσταται ἐλαστικώτερον καὶ ἰσχυρότερον ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος· τὸναντίον δ' ἐν τοῖς θερμοῖς ἐλαττοῦται ἡ ἐλαστικότης καὶ ἡ ἰσχὺς τῶν μυῶνων. Τὸ σθένος τοῦ σώματος ἐπιδραῖ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἠθους· τούτου δ' ἕνεκα προέρχεται μείζων ἐμπιστοσύνη εἰς ἑαυτοὺς τῶν κατοίκων τῶν βορείων κλιμάτων ἢ τῶν θερμῶν, ἐν οἷς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἐκνευρίζοντος καύσωνος ὁ ἄνθρωπος καθίσταται ἄτονος, δειλός, δίκην γέροντος. Αὕτη δὲ ἡ σωματικὴ κατάπτωσις θὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τοῦ πνεύματος, ὥστε ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς θὰ ἐκλίπη ἐξ ὀλοκλήρου.